

Асафайло В.В.

аспірант кафедри політичної теорії

Національний університет «Одеська юридична академія»

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ

Проблема забезпечення ефективної протидії політичній корупції є однією з найбільш актуальних для сучасної політичної системи України. Це багатовимірна проблема, яка має політичну, економічну, соціальну складові. Саме тому, найбільш ефективним та, водночас, найбільш складним засобом протидії політичній корупції виступає формування демократичних інститутів влади. Уся політична історія незалежної України стала прикладом важкої боротьби за створення й утвердження дієвих інституцій щодо протидії політичній корупції, яка поступово перетворилась на чинник, що реально загрожує демократизації політичної системи, кидає виклик національній безпеці та конституційному ладу держави. У сучасних умовах політична корупція – це один із головних факторів, що стає на заваді демократизації політичної системи.

У випадку, якщо політична корупція не зустрічає реальної протидії з боку ефективних політичних інститутів на різних рівнях політичної взаємодії, то вона здатна перетворитись з девіантної поведінки окремих політичних акторів на норму політичних відносин. У зоні небезпеки традиційно заходяться пострадянські країни, у системі влади яких утворюються корупційні ієрархії (що забезпечують не лише рух коштів та благ, а й політичних капіталів та кар'єр) і «замкнені корупційні цикли» (у яких беруть участь представники різних політичних та владних інститутів). Джерелом політичної корупції виступає система радянських зв'язків епохи дефіциту та державного розподілу більшості суспільних благ під політичним керівництвом комуністичної партії СРСР. У подальшому ця система трансформувалась у пострадянську систему перерозподілу влади та власності, утворення та діяльності фінансово-промислових груп, які живились з «сірої» та тіньової економіки. Наприкінці 90-х років вже була сформована ресурсна база для впливу на політичну систему шляхом тіньового фінансування політики (і політиків). Особливі преференції отримували бюрократичні структури, які стали важливим ланцюгом у процесі перерозподілу суспільних благ та брали активну участь у транзакціях з великим капіталом задля конвертації суспільних благ у приватні.

Саме тому слід говорити про чітке розмежування понять «політичної» і «бюрократичної» корупції та визначення їхнього місця у процесі вироблення

політичних рішень і реалізації внутрішньої та зовнішньої політики. І якщо політична корупція скоріше притаманна стадії вироблення політики (прийняття політичних рішень щодо діяльності тих чи інших політичних інститутів, утворення спільних «правил гри»), то бюрократична корупція (до якої громадяни призвичаїлись ще за радянських часів) виникає на етапі реалізації політики (у площині публічного адміністрування).

До чинників, які не сприяють демократизації політичних відносин, окрім політичної корупції відносяться також діяльність «партії влади» (яка час від часу проходить етапи «перезавантаження», зберігаючи владу та власність) та медіатизація політики. Остання означає, що «...політичний порядок денний формується під впливом мас медіа, які використовують іміджеві стратегії, руйнують бар'єри між публічним і приватним просторами, перетворюють політику на «шоу» та не залишають місця змістовним дискусіям» [2, с. 106].

Політична корупція у сучасних умовах постає як цілком нелегітимне використання політичними акторами (як колективними так і індивідуальними) та представниками публічного адміністрування їх законних можливостей і повноважень з метою отримання приватної вигоди. Така діяльність політичних акторів отримала назву у неоінституціональній економічній теорії «ренто-орієнтованої».

Окремі політичні, правові, соціальні та економічні аспекти проблеми протидії політичній корупції як феномену були предметом досліджень таких зарубіжних та вітчизняних авторів, як-от: Л.І. Аркуша, О.О. Дудоров, В.С. Лукомський, Є.В. Невмержицький, О.В. Терещук, С.А. Шалгунова, ін.

Проблеми демократизації політичної системи, а також виклики, які є невід'ємною частиною даного процесу з кута зору політичної науки досліджувались в працях В. Андрущенка, В. Горбатенка, О. Картунова, І. Кресіної, С. Наумкіної, А. Пахарєва, М. Розумного, Ф. Рудича, Ю. Шаповала, Д. Яковлева, ін. Окремо серед вітчизняних науковців слід відзначити ґрунтовні міждисциплінарні праці, присвячені проблемі протидії корупції таких вчених, як Л.В. Багрій-Шахматов, М.І. Бажанов, А.П. Закалюк, В.С. Зеленецький, Г.А. Матусовський, В.О. Навроцький, І.В. Сервецький, І.К. Туркевич, М.І. Хавронюк, В.І. Шакур, інші.

Соціальні аспекти, складові та наслідки політичної корупції досліджувались у роботах В. Полохала, М. Михальченка, В. Бебика, М. Головатого, Є. Головахи, С. Макеєва, Дж. Мейса, ін.

На думку М. Мельника «Суб'єктом корупції (корупційних правопорушень) є особа, уповноважена на виконання функцій держави. Водночас, суб'єктами корупційних відносин у деяких випадках можуть бути й інші, у тому числі приватні особи (наприклад, особи, які вступають у протиправні відносини з суб'єктом корупції (давання-одержання хабара). Психологічну основу корупції становить прагнення суб'єкта неправомірно задовольнити шляхом використання офіційно наданої йому влади чи службових повноважень

особисті інтереси чи інтереси третіх осіб. При цьому такі інтереси не зводяться лише до корисливості, хоча найчастіше вони все ж таки носять корисливий характер» [1].

Слід відзначити, що за останні декілька років в Україні у сфері протидії політичній корупції зроблено досить багато корисних кроків, зокрема й на інституційному рівні. Мова йде про створення спеціальних державних інститутів щодо боротьби із корупцією. Також прийнято спеціальний антикорупційний закон та ряд інших законодавчих актів антикорупційного спрямування, схвалено Концепцію боротьби з корупцією та спеціальну антикорупційну програму, запроваджено систематичне проведення організаційних заходів з питань протидії політичній корупції тощо. Ця проблема постійно висвітлюється у мас-медіа у вигляді журналістських розслідувань, репортажів, повідомлень.

Натомість, виявилось, що навіть такі важливі кроки та масштабні заходи поки ще призвели до відчутних на загальносуспільному рівні позитивних результатів у справі протидії політичній корупції (якщо не брати до уваги декілька окремих резонансних справ та медіа-скандалів). Це зумовлено як інерцією пострадянської політичної системи так і низкою політичних, економічних, організаційних, управлінських, правових, ідеологічних факторів. Але все-таки головна роль у протидії політичній корупції належить саме політичним та державним інституціям, які мають усі необхідні важелі впливу – політичну та державну владу – задля ефективної боротьби із проявами політичної корупції в українській владі та суспільстві.

До основних причин недостатньої інституційної ефективності протидії політичній корупції належать недотримання стратегії протидії корупції з боку окремих інститутів державної влади та органів місцевого самоврядування (передусім – неналежна організація виконання ними програмних антикорупційних заходів), відсутність потужної «антикорупційної» політичної коаліції як у Верховній Раді так і у місцевих радах, слабкість контролю за антикорупційною діяльністю з боку громадянського суспільства та незалежних мас-медіа, у тому числі – за реалізацією відповідних програм і планів.

Також ефективна протидія політичній корупції неможлива без глибокого фахового аналізу та послідовного наукового забезпечення, що передбачає визначення факторів політичної корупції та їх реального наукового моніторингу на основі соціологічних методів (оцінки здійснюваних заходів за допомогою моніторингу, опитувань, контент-аналізу, івент-аналізу, ін.).

Протидія політичній корупції передбачає не лише чітке визначення правових обмежень та закріплення кримінальної відповідальності за такого роду злочини. Тобто, політична корупція постає не стільки в якості правової та кримінологічної проблеми, вона включає ефективну інституційну діяльність у політичному, соціальному та культурному просторах.

Досліджуючи інституційний вимір протидії політичної корупції, слід особливу увагу приділити формам її прояву в політичному просторі та визначити основні негативні наслідки політичної корупції для суспільства (так звану «соціальну ціну корупції»), а також – її різноплановість, безпосередній та опосередкований вплив на різні соціальні явища та процеси.

Констатуємо, що у правовому полі політична корупція не може бути зведена до будь-якого поодинокого конкретного протиправного діяння політичного актора, натомість вона становить сукупність різних за характером та ступенем загрози для суспільної небезпеки, але єдиних за своєю сутністю корупційних правопорушень. Тобто, у випадку політичної корупції, мова йде про систему, або мережу корупційних відносин. Ба більше, очевидним є той факт, що у правовому вимірі політична корупція є не самостійним видом злочину, а проявляється в багатьох видах злочинної поведінки, що охоплює не лише політичний простір, а виходить далеко за його межі.

Звичайно, основною сферою поширення політичної корупції є функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування: тут діяння, які становлять зміст політичної корупції, обумовлюються самим статусом дійових осіб, а саме – неправомірним використанням ними відповідних службових повноважень.

Корупційні прояви у суспільстві, яке демократизується являють собою загрозливий та небезпечний механізм, який підпорядковує собі усі сфери політичного життя суспільства.

Таким чином, в умовах демократизації політичної системи (що характеризується слабкістю демократичних традицій та інституцій), недосконалості національного законодавства та недостатнього рівня політичної культури громадян, політична корупція спричиняє негативні наслідки для всіх верств українського суспільства, деморалізує громадян і руйнує їх довіру до держави. Остання є основою легітимності демократичного політичного режиму.

Література

1. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії / М. Мельник. – Монографія. – К.: Атіка, 2001. – 304 с.
2. Яковлев Д.В. Політична взаємодія як комунікативний процес : медіатизація, демократизація, раціоналізація / Д.В. Яковлев. – Одеса : Астропринт, 2009. – 288 с.